

Українська література

Урок № 46.

Тема: Остап Вишня. «Сом». «Письменники». Пейзаж, портрет, характер людини, авторський голос, народні прикмети, прислів'ях та приказки в усмішках»

Мета (формування компетентності): предметні: ознайомити учнів із творами збірки «Мисливські усмішки», показати їх красу і своєрідність; проаналізувати пошук гумористом нових прийомів і засобів творення комічного, розкрити тему любові до природи та її захисту, з'ясувати роль пейзажів, діалогів; **ключові:** розвивати творче мислення учнів, уміння аналізувати прочитане, усне мовлення; поглибити знання шляхом самостійного читання творів та літератури про творчість письменника та його життя; **комунікативну:** переконливо та толерантно відстоювати власні думки, працювати в парі, групі, ухвалювати спільні рішення; **інформаційну:** уміння знаходити потрібну інформацію для виконання навчальних завдань; **загальнокультурну:** виховувати любов до спадщини Остапа Вишні, прагнення формувати в собі людяність, чесність, доброту, почуття відповідальності.

Обладнання: портрет Остапа Вишні, виставка творів письменника.

Тип уроку: засвоєння нових знань і розвитку на їх основі вмінь та навичок.

«Усмішки» О. Вишні я полюбив. Полюбив їх за те, що вони ніжні, за те, що вони жорстокі, за те, що вони смішні, за те, що вони глибоко-трагічні...

М. Хвильовий

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ УЧНІВ

1. Виберіть з-поміж зазначених творів Остапа Вишні «мисливську усмішку»: «Моя автобіографія», «Дідів прогноз», «Чукрен», «Вальшнеп».
2. Справжнє прізвище Остапа Вишні.
3. Річка, де водяться гігантські соми (*усмішка «Сом»*).
4. Назва щоденника, який Остап Вишня вів під час заслання.
5. Знаменитий мисливець і рибалка, про якого згадує дід Панас (*«Сом»*).

6. Перший твір Остапа Вишні, написаний після заслання.
7. Публіцистичний жанр, яким дебютував Павло Губенко.
8. Порода мисливського собаки, якого «проковтнув» сом.
9. Прихована насмішка, засіб творення комічного.

III. ОГолошення теми і мети уроку

Як відомо, Остап Вишня був мисливцем. Щоденникові записи, спогади друзів свідчать, що для нього важливим був не сам процес полювання і навіть не його результат, а особлива атмосфера, яка панувала там. Не випадково «мисливські усмішки» з'явилися після виходу письменника на волю. У цих творах йому уже не потрібно було йти на компроміс із власною совістю, кривити душею, писав їх щиро та правдиво. В усмішках гармонійно поєднуються описи природи, змальовані майстерним почерком лірика, і анекдотичні розповіді, вміло передані вустами гумориста. Адже важко живеться людині, яка не має почуття гумору. Тому ми продовжуємо вивчати творчість не просто гумориста, а поета за станом душі.

IV. СПрийняття і засвоєння нового матеріалу

1. Слово вчителя

Остап Вишня писав нариси, фейлетони, плідно працював як перекладач, але найбільше слави зазнав як гуморист і сатирик. Увів в українську літературу й утвердив у ній новий різновид гумористичного оповідання, що його сам же й назвав усмішкою.

Новому жанру Остап Вишня дав таке жартівливе значення: *«Мені нове життя усміхається, і я йому усміхаюся! Через те й усмішки»*. Остап Вишня активно розвивав жанрові різновиди усмішки: усмішка-пародія, усмішка-жарт, усмішка-нарис, усмішка-мініатюра тощо.

2. Аналіз збірки «Мисливські усмішки»

У післявоєнний період Остап Вишня створив великий цикл неперевершених за своєю майстерністю, тонкістю відчуття рідної природи «Мисливських усмішок».

«Мисливські усмішки» є найбільш поетичними творами Остапа Вишні. Це справді ліричні вірші в прозі, які стоять в одному ряду із «Записками мисливця» Тургенева, мисливськими етюдами та оповіданнями Лєскова і Пришвіна. «Мисливські усмішки» з повним правом можна називати лебединою піснею письменника.

Після війни Остап Вишня найчастіше вирушав на полювання з Максимом Рильським, якого називав Максимом Черешнею. Переважно вони поверталися зовсім без здобичі, бо не за нею і вирушали, але задоволені й щасливі, що відпочили, намиливалися краєвидами, нарозмовлялися з друзями й наслухалися різних побрехеньок. Девізом Остапа Вишні були промовисті слова: «Живіть, зайці». Цей девіз стосувався і М. Рильського, А. Малишка. Якщо ж і траплялося вполювати звірину, настрої був зіпсований і полювання перетворювалося на траур по убієнному. У центрі «Мисливських усмішок» стоять благородні, розумні, кмітливі люди. Це були щирі любителі й охоронці природи, які кохалися в пташинці і звіряті, деревці і квіточці. Остап Вишня приятелював з цими людьми.

Герої усмішок, здається, не полювали по-справжньому: найважливішим для них було відпочити від повсякденної метушні, помилуватися вечірніми зорями та світанковими ранками над тихими озерами. Художні компоненти «Мисливських усмішок»: дотеп, анекдот, пейзаж, портрет, пісня, авторський ліричний відступ, порівняння, епітети, персоніфікація, гіпербола. Усмішки «Відкриття охоти», «Заєць», «Лисиця», «Лось», «Ружжо», «Дикий кабан, або вепр», «Екіпіровка мисливця», «Як варити і їсти суп із дикої качки», «Сом» — ось далеко не повний перелік кращих творів цього циклу.

«Мисливські усмішки» — яскрава сторінка не тільки в багатогранній творчості Остапа Вишні, а й у всій українській сатирично-гумористичній літературі. Тематичний цикл усмішок: сільські, мисливські, закордонні, київські, кримські тощо.

3. Робота у зошитах

Тематика творів Остапа Вишні

Суспільно-політичне життя	Господарське життя	Культурне життя
- Антирелігійні - Доля інших народів - Хуліганство - Ледарство - Консерватизм - Браконьєрство - Безвідповідальність у родині	- Українське село	- Літературне - Театральне
«Вишневі усмішки кримські» «Українізуємось»	«Вишневі усмішки сільські» «Лицем до села»	«Вишневі усмішки театральні» «Літературні усмішки»

«Вишневі усмішки закордонні»	«Мудрість колгоспна»
------------------------------	----------------------

«Мисливські усмішки»	
----------------------	--

4. Аналіз усмішки «Сом»

4.1. Пошуково-дослідна робота

- Як описує Остап Вишня природу?

З великим замилюванням описує Остап Вишня природу — річку Оскіл, диких каченят: *«Заплава річки Осколу, Де він у цьому місці розбивається на кілька нешироких рукавів, заросла густими очеретами, кугою, верболозом і густою, зеленою, соковитою травою. Як увійдеш, картуза не видно! Шумить заплава в травні та в червні...»*.

Письменник розповідає з гумором неймовірні бувальщини про сомів, їхні звички, про пригоди, що трапляються з рибалками. І хоч у цих пригодах чимало, м'яко кажучи, без перебільшень, це не заважає читачеві весело сміятися й дивуватися багатству та красі нашої рідної природи: *«Интересна риба сом! За царського режиму, як свідчать дореволюційні рибалки-письменники, сом важив до 400 кілограмів, ковтав собак і ведмедів. Можливо, що з розвитком рибальства сом важитиме тонну і ковтатиме симентальських бугаїв і невеличкі буксирні пароплави...»*. *«А сома... сома мені самому доводилося бачити такого завбільшки, як комбайн! Тільки трохи довшого. Це, дорогі наші читачі, серйозно й без жодного перебільшення»*.

4.2. Перегляд буктрейлера «Остап Вишня “Мисливські усмішки” YouTube (Усе для ЗНО)

4.3. Інтерактивна вправа «Мозковий штурм»

Складання «паспорта» усмішки «Сом» 1953 р. (робота в парах) Літературний рід: епос.

Жанр: усмішка.

Тема: гумористична розповідь про сома, що жив у річці Оскіл і міг з'їсти гусака, гімалайського ведмедя і навіть парового катера.

Головна ідея: виховання любові до природи, щирий захват красою рідної природи, неприхована залюбленість у неї.

Композиція: усмішка складається з чотирьох частин:

- у першій оповідач запрошує читача побувати на Осколі й помилуватися краєвидами цієї річки;

- у другій частині дід Панько застерігає бути обережним біля ковбані, у якій живе величезний сом;

- у третій частині йдеться про сома, який тягав за собою моторного човна;

- у четвертій герой-оповідач розповідає про те, чим живляться соми і як їх ловити.

4.4. Літературознавці про усмішку «Сом»

«Мисливські усмішки» Остапа Вишні в українській літературі — явище унікальне. У них спостерігаємо оригінальний синтез народного анекдоту й пейзажної лірики. Ці пейзажі досить лаконічні. Одна-дві деталі, схоплені усміхненим поглядом, так доречно вкраплюються в текст оповіді, що без них не можна уявити ні загального тла полювання, ні відповідного настрою.

Усмішка «Сом» починається із запрошення побувати «на річці на Осколі», ніби спонукаючи читача до довірливої розмови. Оповідач перейнятий щирим захватом від краси довколишнього світу — своєрідної ідилії гармонійного поєднання людини й природи. Мова мальовничого пейзажного опису чарівних місць лагідна, ніжна. Такий ліризм посилюється змалюванням появи на річковому плесі сім'ї чирят: матері й «манісіньких чиряточок», а далі — «качка-крижень з криженятами», легесенькі «болотяні курочки». Усе тут рухається, міниться барвами, звуками, з-поміж яких пробиваються дівочі «різні чудові пісні». Створюється враження від великого живого рухливого організму, яким є природа і в якому все взаємопов'язане, а людина — її невід'ємна частка. Від лагідних описів оповідач плавно переходить до перестороги небезпеки (вустами діда Панька) — наприклад, про «велику ковбаню», у яку може і «дзвіниця пірнути». Далі дід розповідає якусь неймовірну історію, яка відбулася «ще за панів» з величезним сомом, який проковтнув і гусака, і собаку панського, і навіть «парового катера». Ця історія змінюється наступною, знову про сома, її розповідає вже «дуже заядлий і дуже справедливий рибалка», й акценти тут інакші — про те, який сом сильний і могутній. Нарешті, картина остання, завершальна, — у цій історії образ сома цілком реалістичний, приземлений — на перший погляд, вона нагадує своєрідну інструкцію з риболовлі сомів. Мабуть, нею можна було б і скористатися, якби не наявний тут відвертий гумор, насмішка з довірливого читача, знову гіперболізація образів і прикметні фантастичні деталі (наприклад, у череві сома може виявитися копчена ковбаса, варений рак і пара «цілісіньких шпротів»). Як бачимо, у цій усмішці акварельний український краєвид змінюється майстерним діалогом, влучні деталі супроводжують репліки, описи комічних і фантастичних ситуацій. І скрізь є «всюдисущий автор» — усміхнений, іронічний, проникливий. Він кидає одну-дві деталі й мовби спостерігає реакцію читача. Є його щирий захват красою рідної природи, неприхована любов до неї, відчуття казки з дитинства, святковості.

- Які прислів'я та приказки використано в усмішці? З якою метою? (*Не близький світ; лазили б по мені раки; щоб ні звуку, ні шурхоту не було; якби ж таки того пана чорти були узяли; але нема де правди діти; куди дірка дівається, як бублик їдять; щоб передати колоритним народним словом поетичність, чуття прекрасного, щедротного світу природи та багатого душею оповідача*)

4.5. Бесіда за змістом «Письменники» із зачитуванням цитат

- Письменник — це людина, яка «випадково там щось напише і стане... чи та, що увесь час пише й нема йому нікотрого впину»? (*Та людина, яка напише щось підходяще і пішло*)

- Які ознаки притаманні письменнику? (*У когось довга чуприна, добрі штани, іноді дуже діряві, платформа радянська, світогляд революційний//.*)

- На які види поділяються письменники довжиною рядка? Зачитайте важливі ознаки. (*Прозаїки, поети, футуристи*)

- Знайдіть характеристику різних літературних течій, проаналізуйте їх. (*«Незрозумілістю свого твору письменники поділяються на символістів, імажиністів, неокласиків, реалістів (і ще сила є різних «істів»)*)

- Що є найголовніше в письменникові? (*Талант*)

- Назвати представників «Плуга» та шляхи їх розвитку. (*Пилипенко, Панов, Шевченко, селянська тематика*)

5. Метод «Прес»

Максим Рильський назвав Остапа Вишню «поетом полювання». Чому ж так назвав?

- Я вважаю...

- Тому що...

Дайте відповіді на запитання:

1. Справжнє прізвище Остапа Вишні... (*Губенко*)

2. В усмішці як літературному жанрі поєднано риси... (*гуморески і фейлетону*)

3. До жанрових ознак усмішки належать ...(*поєднання побутових замальовок, жанрових сценок з авторськими відступами, лаконізм, дотепність*)

4. Головна тема «Мисливських усмішок» Остапа Вишні — зображення...(*краси рідної природи й любові до неї*)

5. У назві гуморески «Моя автобіографія» використано... (*тавтологію*)

6. Велику ковбаню в річці герой-оповідач («Сом») вимірює... (дзвіницею з хрестом)
7. Події в усмішці «Сом» відбуваються на річці...(Оскіл)
8. Найсильніше враження в дитинстві на Остапа Вишню справив твір... («Катехізис» Філарета)
9. Головною темою «Моєї автобіографії» є розповідь про ...(формування світогляду письменника)

V. ПІДСУМОК УРОКУ

1. Заключне слово вчителя

Олесь Гончар написав про Остапа Вишню: «Мабуть, з часів Котляревського не сміялась Україна таким життєрадісним, таким іскрометним сонячним сміхом, яким вона засміялась знову в прекрасній творчості Остапа Вишні». Тож будьте здорові, живіть у мирі. Усміхайтесь життю, пам'ятайте, що «мова на Україні найкраща, небо найкраще, небо найкраще, ґрунт найкращий, народ найкультурніший, найпатріотичніший».

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Підготуватися до контрольної роботи, повторити про прозу 1920-х рр.